

– Frp er som en trykk-koker, sier Siv Jensen. Og de er som kjent tette i topplokket.

Et alvorlig feilgrep
DEBATT 2. DEL side 34

Tusenvis av universiteter og handelshøgskoler har laget modeller for å forutsi markedsliberalismens oppførsel. Men modellene virker ikke lenger. Hvorfor ikke?

Finanskrise, Garborg og markedøkonomien

Rolf Erik Solheim
forfatter, sivilingeniør
og kulturskribent

KOMMENTAR

MARKEDET: Dagens Næringsliv hadde for en stund siden på lederplass en utredning om markedsliberalismens nødvendighet, om alt vi har lært om det liberale marked siden Adam Smith proklamerte at den usynlige hånd via egeninteresse vil medføre økonomisk effektivitet.

Men det var før finanskrisen. Før vi hadde sett hva egeninteresse kan lede til i Terra Securities, i Enron, på Wall Street og Oslo Børs. For i dag forstår verken lederskribenten i DN, du eller jeg hva som er på ferde i verdensøkonomien. Heller ikke økonomiprofessorer som i årtier har undervist om den usynlige hånd, kan forklare hva som egentlig skjer. Alttså: Tusenvis av universiteter og handelshøgskoler har laget modeller for å forutsi markedsliberalismens oppførsel. Men modellene virker ikke lenger. Hvorfor ikke?

GUDMUND HERNES uttrykker det forsiktig i Morgenbladet: at økonomer mangler kontroll på en del faktorer som ligger utenfor deres fagområde. Nettopp derfor startet UiS i fjor et nytt masterstudium – atferdsøkonomi. Nå skulle børsmeklernes og finansanalytikernes psyke avsløres og derved deres atferd og børsens svingninger. Slik skulle atferdsøkonomien forutsi finanskriser av den typen som nå rir verden som en mare.

Skjønt Santa Fe Institute i USA har for lengst vist at børsens svingninger er kaotiske og uforutsigbare.

Til og med George W Bush innser nå at markedøkonomien styres av to hovedegenskaper i mennesket: Grådighet og angst. For tiden er det angsten som rår. Disse egenskapene er det umulig å legge inn i en matematisk modell som kan kjøres på en datamaskin. Slik viser altså dagens økonomiske krise seg å være mer i henhold til spåkoner enn til finanseksperter. Men det lurar enda større absurditeter i markedøkonomien.

For markedøkonomi er ideologi. Men til forskjell fra andre ideologier som blir (og har vært) diskutert og kritisert, stilles ingen kritiske spørsmål ved selve grunnpilaren i markedøkonomien: Tilvekst. For at markedøkonomi skal fungere, må produksjon og forbruk øke hvert eneste år. For eksempel vil 3% årlig tilvekst bety at vi i de neste hundre årene øker vårt forbruk 19 ganger.

FINANSKRISEN: Det går til bunns på børsene, som her i Seoul, men forstår vi hvorfor? (Foto: Reuters)

Vi kan altså konstatere at markedsliberalismen i sin nåværende form er uetisk, uforutsigbar og ødelegger økosystemet.

VERKEN POLITIKERE eller økonomer våger å konfrontere dette nonsens eller har mot til å erkjenne at tilvekstprinsippet om få år vil stoppe opp. Jordkloden vil selv, om den ikke allerede har begynt, sette en stopper for vår framferd der vi i 150 år har ignorert bruken av naturressurser, luft, jord, vann og mineraler, selve forutsetningen for at det skal eksistere en menneskeøkonomi.

Koblingen mellom økologi (jordklodens eget kontosystem) og menneskeøkonomien, er altså blitt ignorert, skjønt økonomer siden Stockholm 1972, Brundtlandkommissjonen 1987 og Rio 1992 har visst at det er underslag et sted i jordklodens regnskap. Verken Adam Smith eller Charles Darwin skjønte denne direkte forbindelsen mellom økologi og økonomi slik vi gjør i dag. Nemlig at vi forbruker 30% mer enn hva jorden tåler. Derfor har vi altså fått en klimakrise - til å begynne med.

Klimakrisen og hva vi gjør med den, er begynnelsen på mange nød-

vendige justeringer. Når økosystemet ikke lenger kan vedlikeholde seg selv, oppstår mangel på ferskvann, ren luft og mineraler. Den daglige raseringen av det økologiske mangfoldet med ca 100 plante- og dyrearter kalles i New Scientist for den 6. masseutryddelsen – skapt av oss selv.

VI HAR ALTSÅ ganske uvitende hatt evolusjonen i egne hender en tid og har forandret miljøet, ikke bare for oss selv, men for alt liv. Derfor er ikke etikk lenger et forhold bare mellom mennesker, men et ansvar vi har for alt det levende.

En som underviser etikk ved et universitet i Norge, beklager et ofte gjentatt spørsmål fra økonomistudentene: Hvor langt kan de gå før noe blir ulovlig? Her er ikke samvittigheten grunnvullen for moral, men de juridiske grensene. Men jus og moral er ikke samme sak. Nettopp dette skriver Gjernes og Nordahl i DN om finanssystemet i boka Ran. Ofte møter de kriminelle miljøer når

de ser på deler av investormiljøet. Og konstaterer at det går en hårfin skillelinje mellom kriminalitet og vellykket finans.

Er det da underlig at Terra fristes til atferd som ikke lar seg forstå av en datamaskin? Eller at industriland lurar utviklingsland til handelsavtaler som bare øker fattigdommen? Litt innsidehandel eller smøring er da vel heller ikke så ille?

SOM ENESTE lærested i Skandinavia har handelshøgskolen i Bodø samkjørt etikk med et integrert økologisk-økonomisk studium. Her er ikke etikk en attpåklatt til økonomien, men en del av faget. Med andre ord, økonomifaget er ikke lenger realfag, men moralfag, der rettferdighet spiller en vesentlig rolle. Og der ved framstår en ny menneskeøkonomi.

Vi kan altså konstatere at markedsliberalismen i sin nåværende form er uetisk, uforutsigbar og ødelegger økosystemet.

Økologien ligger nå på økonomens bord, og de blir nødt til å stille spørsmål ved sin hellige ku, tilveksten:

Hvordan slutte å vokse? Hva gjør vi i stedet? Dette er selvsagt truende spørsmål, men de må nå stilles åpenlyst. Et helhetssyn må samordne økologi, etikk og økonomi på et overordnet plan.

ER DET IKKE merkelig, for ikke å si besynderlig, at Arne Garborg for hundre år siden var inne på dette? Riktignok var det ingen klimakrise den gangen, men Garborg (og geoismen som han ledet i Norge i henhold til Henry George) mente at datidens fattigdomsproblem bare kunne løses ved en gradvis omlegging av skatter og avgifter på naturressurser.

Om vi legger høy avgift på ting vi ikke ønsker, som søppel, avfall, utslipp, forurensning og forbruk av naturressurser, vil vi kunne redusere disse. En gjennomgripende omlegging av skattesystemet kan få styring på klimakrisen, på fattigdommen og på rasering av det økologiske mangfoldet. Pluss stans i økonomisk tilvekst (i Norge og verden). Garborg mente det ville ta ca 50 år å bygge om Norge i henhold til datidens forutsetninger. Han var på linje med Winston Churchill i England, Sun Yat Sen i Kina, Leo Tolstoj i Russland og Henry George i USA.

Vi trenger altså et nytt kontosystem som ikke bare er koblet til planetens økosystem, men som er stabilt mot naturkatastrofer og finansturbulens.

rolf@framtiden-er-din.com

Stavanger Aftenblad arbeider etter Vær Varsomplakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig avisomtale, oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen.

Pressens faglige utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk presseforbund. Organet som har medlemmer fra presseorganisasjonene og fra allmenheten, behandler klager mot pressen i presseetiske spørsmål (trykt presse, radio og fjernsyn).

Adresse: Rådhusgt. 17,
Postboks 46, Sentrum 0101 Oslo.
Telefon 22 40 50 40.
Telefaks 22 40 50 55.
E-post: pfu@presse.no.

Aftenbladet betinger seg retten til å publisere i alle Aftenbladets mediekkanaler, herunder å legge stoffet inn i et elektronisk arkiv, eller andre databaser som avisen samarbeider med. Unntak fra dette må avtales skriftlig. Publiseringvilkårene gjelder for såvel honorert som ikke honorert stoff.